

RAZGLEDNIK

KNJIŽEVNOST

Alojz Gradnik: *Svetle samote*. Izbrane pesmi. Uredil Josip Vidmar. Založila Modra ptica v Ljubljani. 1952. Strani 180.

Za petdesetletnico Alojza Gradnika je založba Modra ptica v Ljubljani izdala izbor njegovih najboljših pesmi. »Svetle samote« so tako knjiga, ki nam jasneje nego katerakoli pesnikovih zbirk (Padajoče zvezde, Pot bolesti, De profundis) kaže pravo podobo njegove lirike.

Po času in usmerjenosti spada Alojz Gradnik v dobo naše predvojne moderne. Vendarle pa bi bilo pre površno, če bi ostali samo pri tej splošni označbi. Moderna je — v nasprotju s prejšnjimi realističnimi in idealistično-romantičnimi generacijami Levstika, Jenka, Gregorčiča, Aškerca — poudarjala zlasti psihološki svet osebnosti. Narava in vobče svet zunanje objektivnosti se je umaknil čustvom in vtisom, notranjim podobam in predstavam pesnika, ki je stopil v središče svojega dela. Pesniki so sedaj skušali v stihe zajeti zlasti bežne trenutke svojega življenja, hipne, nestalne vtise ob dotiku z zunanjim svetom in s stvarmi okrog sebe (impresionizem) ali pa so skušali s podobami in simboli izraziti to, kar se ne more videti z očmi in slišati z ušesi ali sploh kakorkoli vnanje zaznati — skrivnosti in sanje in slutnje in nevidna romanja srca (simbolizem). Ker pa je osnovna črta te simbolistične lirike, če gledamo nanjo z idejnega vidika, notranji nemir, hrepenenje, iskanje lepote pa tudi resnice, pravimo tej umetnostni struji tudi nova romantika. Te vsebinske spremembe so nujno zahtevale tudi novih izraznih sredstev, nove oblike, novega pesniškega jezika. Če primerjamo med seboj na primer Gregorčiča in Župančiča, vidimo prav dobro vso veliko razliko. Za modernega pesnika je pomembno zlasti bogastvo metafor, simboličnih podob in besednega ritma. Začetnike teh smeri navadno imenujemo Cankarja, Murna, Ketteja in Župančiča. Mimo in razen njih pa je po teh stopinjah hodila še cela vrsta bolj ali manj pomembnih pesnikov (Gruden, F. Albrecht, Bevk itd.). Med le-temi se je Gradnik nedvomno povzpел najvišje. Toda to kar ga loči od njih, ni samo dejstvo, da je kot pesnik dosegel večji uspeh. Njegova poezija tudi sama po sebi razodeva nekaj edinstvenega. Gradnik je seveda hodil po stopinjah moderne, dasi je bližji novi romantiki nego impresionizmu. Vendarle pa je v enaki meri zvest tudi tradiciji, na

katero se je naslonil bodisi v realističnejšem izrazu, bodisi v tem, da rabi zelo rad poleg prostih tudi stalne pesniške oblike, zlasti sonet. V tem je nekako podoben Ketteju, ki je na začetku moderne kazal isti oblikovni dualizem, kakor ga razodeva Gradnik na njenem koncu. Nihče od njiju ni ljubil ekstremov, oba sta združila v sebi skrajnosti, kar je pač le posledica križanja objektivnosti in subjektivnosti v njunem osnovnem življenjskem doživetju. Zakaj dasi je Gradnik ves ujet v meje osebnega sveta in življenja, ki ga doživlja v vsej širokosti od strastnih ekstaz gole biološke narave do bolečin in resnosti etičnih in metafizičnih iskanj ter razglabljanj, ima vendarle tudi silno razvit čut in smisel za pojave vnanjega sveta, zlasti za pokrajino. Le da enkrat večjo pozornost posveča lepoti narave kot taki, drugič pa pokrajino točneje, skorajda bi rekel geografsko točno oriše; včasih pa ga mika zopet predvsem človek na zemlji, njegovo delo in življenje, ki ga riše folklorno in sociološko. Večkrat pa tudi vzame podobo iz vnanjega življenja ne radi nje same, marveč zato, da se ob njej sprosti njegovo čuvstvo ali misel. Ker je v bistvu individualist, je jasno, da prevladuje osebno doživetje; zakaj tudi izmed objektivnih snovi privzema v svojo liriko le tiste, s katerimi je kakorkoli zvezan on sam (domovina, domača pokrajina, narod, družina itd.). Zato ni čudno, da igra v njegovi liriki prav erotika pomembno vlogo. Značilno pa je, da njegova erotika stalno niha med strastjo in erosom, kar je v globlji zvezi z duhovno usmerjenostjo njegove osebnosti. In tako se individualist Gradnik, človek na pragu stoletja, ki se že odmika materializmu ter že išče transcendentnih temeljev življenja, vrača v samega sebe, predaja se rajši bolečini nego vnanji brezskrbnosti. Zdi se, da je dualistični razkol v njem, ki ni le nasprotje med snovjo in duhom, marveč tudi med človekom in Bogom, ena najbolj bistvenih potez njegove duševnosti. Iz tega osnovnega tragičnega doživetja se Gradnik rešuje najprej v panteizem ter svojevrstno naturalistično mistiko smrti, pozneje v — religijo.

Njegova poezija je čuvstvena, zdaj mehka, nežna in zasanjana, zdaj zopet trda, odločna in uporna — ali pa miselna, hladna, nestrastna. Zato je enkrat neposredna, intuitivna, da čutiš v njej stvariteljski navdih, pa zopet abstraktna, racionalistična, neemocionalna. V njem so se križali razni elementi v svojstven stil, ki napravlja kljub tu in tam zelo vidnim vplivom preteklosti in sodobnosti (Prešeren, Župančič, romanska lirika) vtis harmonične, samorodne osebnosti. Značilno pa je, da so se pri njem vse omenjene poteze vsebinskega in oblikovnega značaja pokazale že zelo zgodaj, tako da se pesnik neprestano ponavlja v motivih oziroma se izpopolnjuje od stopnje do stopnje. Vsa njegova poezija razodeva neko enotnost in je Gradnik v vseh pesmih prav za prav eden in isti. To med drugim priča, da se Gradnik idejno in oblikovno ni bistveno spreminjal. Ako so pesmi iz zadnjega časa morebiti oblikovno bolj dovršene, je pa zato v prvih več liričnega opoja in mladostne neposrednosti ter pesniške očarljivosti.

Prav zato je tudi pričujoča antologija, ki je izbrana po kvalitetnem merilu ter urejena motivno (odtod cikli) tako čudovito lepo ubrana celota. »Svetle samote« so ena najlepših knjig, kar smo jih zadnji čas dobili.

France Vodnik